

MOZART

Paul Johnson este unul dintre cei mai cunoscuți istorici ai timpurilor noastre. A scris zeci de cărți, printre care *Modern Times* (1985), *History of the Modern World* (trad. rom. *O istorie a lumii moderne. 1920–2000*, Humanitas, 2014), *History of the Jews* (trad. rom. în curs de apariție, *O istorie a evreilor*, Humanitas, 2015) și biografiile lui Napoleon și Churchill. Semnează cu regularitate editoriale în *Forbes* și *The Spectator*, iar opera sa a apărut în *The New York Times* și *The Wall Street Journal*, precum și în multe alte publicații. Paul Johnson locuiește la Londra.

PAUL JOHNSON

MOZART
O viață

Traducere din engleză de
Liliana Donose Samuelsson

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Consultant: Horia Gănescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

Paul Johnson
Mozart: A life
Copyright © 2013 by Paul Johnson
Published by arrangement with Viking, a member of Penguin Group (USA)
LLC, a Penguin Random House Company.
All rights reserved including the right of reproduction
in whole or in part in any form.

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Johnson, Paul
Mozart: O viață / Paul Johnson; trad.: Liliana Donose Samuelsson. –
București: Humanitas, 2015
ISBN 978-973-50-4735-1
I. Donose Samuelsson, Liliana (trad.)
78(436) Mozart, W.A.
929 Mozart, W.A.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

I. Copilul-minune	7
II. Maestru al instrumentelor	29
III. Mozart – mașină de compus și soț	57
IV. Mozart și magia muzicii lui de operă	85
V. O viață bună trăită din plin	113
Epilog	141
Anexă: Mozart la Londra	147
Lecturi suplimentare	165
Indice	167

CAPITOLUL ÎNTÂI
Copilul-minune

Mozart s-a născut la Salzburg, pe 27 ianuarie 1756, ziua Sfântului Ioan Gură de Aur. Prin urmare, a doua zi, la botezul din catedrală, Mozart a primit numele Joannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart. Pe naș îl chema Theophilus, dar Mozart a preferat forma latinizată a numelui, Amadeus. Mozart a murit pe 5 decembrie 1791, cu numai câteva săptămâni înainte să împlinească 36 de ani.

Așadar, viața lui a coincis cu sfârșitul Iluminismului, cu Revoluția Americană și nașterea Statelor Unite ale Americii, precum și cu începutul Revoluției Franceze. A fost, într-adevăr, contemporan cu mulți dintre actorii de seamă ai acelei înfricoșătoare drame – Paul de Barras și Maria Antoaneta erau numai cu un an mai în vârstă decât el, iar Ludovic XVI, Charles Talleyrand și Madame Marie Roland, cu doi. Printre contemporanii lui Mozart, la diferență de un an sau doi, se numărau Alexander Hamilton, John Marshall, Joseph de Maistre, Antonia Canova, James Monroe, Thomas Rowlandson, Horatio Nelson, Maximilien Robespierre, Noah Webster, John Trumbull și Aaron Burr.

Mozart a fost ultimul dintre cei șapte copii ai lui Leopold Mozart, muzician la curtea prințului arhiepiscop de Salzburg, și ai soției sale, Anna Maria, fiica unui funcționar cu numele Pertl. Mozart și sora lui, Maria Anna, cunoscută ca Nannerl, au fost singurii din cei șapte copii care au supraviețuit prunciei și n-au fost nici bolnăvicioși. Mozart era scund, avea puțin peste

1,52 m și păr blond deschis, piele fină și oase subțiri, delicate; părea fragil. Însă, în afară de faptul că toată viața a avut periodic probleme cu rinichii, a fost sănătos și activ, unii ar spune chiar hiperactiv. Călărea regulat, era permanent pe picior de plecare în diverse călătorii, dansa cu entuziasm și vigoare, lucra neobosit, adesea până noaptea târziu.

Se spune că viața scurtă a lui Mozart a fost o tragedie pentru muzică, și sigur așa a fost. Dar nu trebuie să exagerăm profunzimea acestei tragedii, fiindcă producția lui muzicală a fost enormă, mult mai mare decât cea pe care ne-au lăsat-o nouăzeci la sută din restul compozitorilor. Liszt a remarcat odată că Mozart a compus de fapt mai multe măsuri decât ar fi putut scrie un copist experimentat într-o viață întreagă. Compozițiile lui timpurii, un *Andante* și un *Allegro* (notate Ia și Ib în lista întocmită de Ludwig von Köchel, celebrul adnotator al muzicii lui Mozart), au fost create când Mozart avea cinci ani. Donald Francis Tovey, muzicologul suprem, ale cărui observații cu privire la muzica lui Mozart sunt întotdeauna foarte pertinente, susținea cu fermitate că Mozart atinsese maturitatea artistică și era desăvârșit în mai toate genurile la vârsta de 12 ani. După aceea a lucrat neîncetat (nu trecea o lună, deseori nici o săptămână, fără să termine o partitură substanțială) și ne-a lăsat o producție ce cuprinde nouăsprezece misse – inclusiv nouă *missae breves*, astfel concepute încât să nu dureze mai mult de patruzeci și cinci de minute –, un recviem (neterminat), plus diverse kyriale, litanii, vecernii, imnuri închinare Fecioarei Maria, șaptesprezece sonate religioase și cantate sau oratorii. A mai compus șapte opere majore și alte șaisprezece intermezzouri, comedii muzicale, *feste teatrali*, *serenate*, *drammi per musica* și alte compoziții pentru scenă, plus treizeci și cinci de cântece. De asemenea, muzică pentru șapte spectacole de balet, opt duete sau ansambluri pentru voce și orchestră, cincizeci și opt de arii (dintre care opt pentru bas, una pentru alto, unsprezece pentru tenor și treizeci și opt pentru soprană). A compus șaiszeci și una

de simfonii (inclusiv părți simfonice), douăzeci și patru de serenade și divertismente, nouăsprezece lucrări pentru ansambluri de suflători, cincisprezece marșuri, două sute nouăsprezece dansuri (printre care cincizeci și șase de dansuri germane, cincizeci și opt de contradansuri și o sută cinci dansuri „obișnuite“), douăzeci și șapte de concerte pentru pian, zece pentru instrumente de coarde și nouă pentru suflători, douăzeci și trei de cvartete pentru coarde, șase cvintete pentru coarde, pe lângă o mulțime de alte compoziții, pe care îmi este greu să le clasific.

Un număr excepțional de mare dintre compozițiile acestea s-au păstrat în original, adică scrise în întregime de mâna lui Mozart. Scria frumos, lizibil, îngrijit și cu deosebită exactitate. Făcea foarte rar greșeli, și dacă îi scăpa vreuna, o observa imediat: în manuscrisul Concertului pentru clarinet a descoperit două greșeli și le-a corectat atașând două hârtiute pe partitură.

Așadar, cu toate că Mozart și-a compus lucrările, inclusiv cele în întregime orchestrate, cu nemaipomenită rapiditate, ele erau întotdeauna scrise cu atenție, chibzuință, și bine șlefuite. Dar foarte puține i-au fost publicate în timpul vieții (industria editorială muzicală a luat avânt enorm abia în deceniul de după decesul lui). De pildă, dintre cele douăzeci și șapte de concerte pentru pian, doar șapte i s-au publicat cât timp a fost în viață, astfel încât Mozart însuși a putut face corecturi în șpalt, însă, cu excepția unuia singur, toate celelalte au supraviețuit în manuscris. Dacă apar dificultăți cu privire la interpretarea fidelă a muzicii lui Mozart, ele au fost pricinuite de editori incompetenți și insolenți, în special cei de la început din Leipzig, care au introdus în mod inutil indicații (greșite) cu privire la mânărea arcușului ș.a.m.d. Tovey, care a avut o experiență amară dirijând Mozart, a scris: „Oricărui dirijor de renume care interpretează o piesă orchestrală de Mozart îi trebuie cam opt ore de lucru cu creionul albastru în mână ca să elimine sedimentele geologice de prostie supărătoare din părțile pentru orchestră.“

De aceea, atunci când vorbim de „tragedia Mozart“ trebuie s-o privim în contextul unui volum imens de compoziții, dintre care majoritatea sunt de cea mai înaltă calitate, iar mai toate capodoperele au rămas posterității în manuscris. Adevărul este că Mozart a început să creeze mai devreme decât oricare alt compozitor și încă mai compunea pe patul de moarte: acei treizeci de ani au fost arhiplini de creație.

Faptul că a început atât de devreme se datorează tatălui său, Leopold Mozart (1718–1787), originar din Augsburg, Bavaria. Era fiul unui legător de cărți, era cultivat, avea studii de filozofie, venise la Salzburg în adolescență și acolo intrase în confreria muzicală ca simplu instrumentist. Se spune că Salzburg, reședința prințului arhiepiscop, era pe vremea lui Mozart un deșert cultural. Cu toate acestea, era plin de muzicieni pentru cele nouă biserici principale și catedrală, avea coruri și orchestre, plus fundații academice, care și ele angajau profesioniști. Cei mai mulți erau prost plătiți, și când Leopold a intrat în reședința arhiepiscopului, se înțelege că mânca la masa valeților. A avut norocul să se căsătorească cu o fată dintr-o familie respectabilă, care nu avea însă nici cine știe ce zestre, nici prea mari pretenții. Dar el era muncitor, capabil și ambițios. Iubea muzica și a ajuns să fie unul dintre cei mai instruiți muzicologi ai vremii. S-a specializat în vioară și, în anul nașterii lui Mozart, a publicat *Versuch einer gründlichen Violinschule*, care este nu numai un manual de școală, ci și o lucrare teoretică valoroasă, care i-a câștigat notorietatea în cercurile muzicale din toată Europa. Se pare că și vedea propriul viitor muzical fără orizont, așa că și-a concentrat eforturile asupra copiilor. Sub îndrumarea lui, Nannerl a devenit o interpretă de primă clasă la clavecin (mai târziu, pianoforte), și tot el a învățat-o să compună. Ca elev, Wolfgang i s-a părut de la bun început încă și mai destoinic, și prin 1760, când băiatul avea patru ani, tatăl a luat decizia să

renunțe la propriile lui ocupații de interpret și compozitor, și să se concentreze asupra lansării și carierei fiului.

A ajuns destul de repede la concluzia că era tatăl unui geniu și, fiind foarte evlavios, că trebuia să-și asume răspunderea acestui dar pe care Dumnezeu îl făcea muzicii. Îl vedea pur și simplu pe Wolfgang ca pe o apariție miraculoasă. „Îi datorez asta“, scria el, „Dumnezeului Atotputernic; aș fi, altminteri, ființa cea mai nerecunoscătoare. *Și dacă mi s-a încredințat mie datorită să conving lumea de acest miracol, momentul prielnic e tocmai acum, când oamenii iau în râs tot ce se numește miracol și neagă toate miracolele.* De aceea trebuie convingși.“ Este important de sesizat puternicul element religios, pe care-l radiază decizia tatălui și care a existat în viața lui Mozart încă din fragedă pruncie. Tatăl avea credința că educația muzicală a fiului era un act profund de natură spirituală, nu numai profesională, și sentimentul acesta îi era confirmat de reacția entuziastă a copilului, ca și cum ar fi fost și el călăuzit de un impuls divin. În 1778, tatăl îi scria: „În copilărie, erai mai mult serios decât copilăros, și când ședeai la clavecin sau erai într-un alt fel concentrat asupra muzicii, nimeni nu cuteza să facă nici cea mai mărunță glumă cu tine. Da, până și expresia feței ți-era atât de solemnă, că mulți oameni clarvăzători, care-ți observau efflorescența timpurie a talentului și fețișoara gravă, îngândurată [...] se întrebau dacă o să ai o viață lungă.“

Nu trebuie să subestimăm capacitatea componistică a lui Leopold Mozart, nici calitățile lui de violonist expert. Dar după spusele lui Nannerl, prin 1760, „a abandonat predarea viorii și compoziția, pentru a se dedica educației celor doi copii ai săi“ – și a altor elevi, dintre care patru au devenit muzicieni de renume – și muncii sale în serviciul prințului arhiepiscop. După 1762 a compus foarte rar, și nimic după 1770–1771. În ochii multora, Leopold era tiranic față de copiii lui, însă adevărul e că a renunțat la propriul viitor ca muzician de dragul lor, și

progresele copiilor i-au justificat sacrificiul. Nannerl n-a devenit o compozitoare însemnată, în schimb a fost o interpretă de înaltă clasă, care a jucat și un rol de mare noblețe ajutându-și fratele, în sensul că de obicei era prima care îi cânta compozițiile, înainte ca ele să fie încredințate altor interpreți.

Nu putem decât specula dacă Mozart ar fi devenit un compozitor atât de mare fără ajutorul tatălui. Cert este că, de la o vârstă foarte fragedă, muzica i-a pătruns într-o asemenea măsură în sistemul fizic și intelectual, încât a devenit propria lui natură: cânta și compunea așa cum respira, iar ușurința, viteza și exactitatea cu care scria și orchestra muzică au devenit un fenomen, motiv pentru care a putut să producă atât de mult fără să sacrifice câtuși de puțin calitatea. Era deopotrivă meritul lui și al tatălui său.

Cât de mult i-a influențat de fapt Leopold compozițiile este o chestiune discutabilă. Nu mult, așa zice eu. Este imposibil de tras concluzii din manuscrisele timpurii, de la șase ani în sus, pe care le corecta și, adesea, le transcria tatăl. Unele, de pildă *Concertul pentru pian în Re*, K 107, sunt scrise de mâna amândurora. Copilului îi plăceau și alți compozitori, pe care-i interpreta și îi imita. Astăzi sunt cu toții uitați, la fel ca și compozițiile tatălui. Dar personalitatea muzicală a lui Mozart începea să prindă contururi tot mai clare, și la vârsta de opt ani a devenit un factor determinant și puternic. Important e și faptul că Mozart era în esență un german sudic, sau bavarez, ca și tatăl, adică mai puțin austriac, ca mama. Lucrul acesta se observă în diverse situații, însă cu precădere în talentul la glume muzicale. E la fel de adevărat că, în mod surprinzător, Leopold nu prea avea simțul obișnuit al umorului; lua viața prea în serios, în timp ce soția lui făcea tot timpul glume, deși extrem de grosolane. Dar o glumă muzicală nu-i deloc același lucru cu una spusă în societate. Glumele muzicale îi plăceau și lui Leopold, și chiar își instruia fiul cum să le facă. Era o specialitate bavareză, iar